

Стенограммы

XIII Рийгикогу, V Сессия, Очередное пленарное заседание

Вторник, 14.03.2017, 10:00

Отредактированная

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:03 Haldusreformi seaduse muutmise seaduse eelnõu (376 SE) esimene lugemine

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Taavi Rõivas

Austatud Riigikogu! Alustame täiskogu V istungjärgu 8. töonädala teisipäevast istungit. Soovin teile kõigile ilusat emakeelepäeva! Ühtlasi tervitame emakeelepäeva olümpiaadist osavõtjaid, kes on meile täna külla tulnud. Kas kolleegidel on soovi üle anda eelnõusid või arupärimisi? Krista Aru, palun!

10:00 Krista Aru

Härri juhataja! Head rahvaesindajad! Kaunist emakeelepäeva! "Kas siis selle maa keel laulu tuules ei või taevani tõustes üles igavikku omale otsida?" küsis Kristjan Jaak Peterson. Ma arvan, et meie kohus on teha kõik selleks – nii iga päev oma kaunist emakeelt rääkides kui ka selle eest hoolitsedes –, et meie emakeel tõesti võiks taevakaareni tõusta ja igavikku endale otsida. Meie, Vabaerakonna fraktsiooni seitsme liikme esitatavas arupärimises haridus- ja teadusministrile on kokku kuus küsimust. Need keskenduvad eesti keele arengustrateegiale. Arengustrateegia kehtib teatavasti selle aasta lõpuni. Vahearuan des sätestati mitu uut väga konkreetset ülesannet, millega tuleks tegelda. Nende uute ülesannete hulgas on minu meelest väga oluline eesmärk laiendada rahvuskaaslaste programmi, et toetada meie diasporaad, mis on ju palju muutunud. On väga vajalik, et noored välismaal elavad eestlased säilitaksid oma kontakti eesti keelega, eesti kultuuri ja meie haridusilmaga. Meil on kuus küsimust, mis puudutavad ka uue keelenõukogu moodustamist – loodame, et see läheb väga hästi – ja uue keelestrateegia valmimist, mis peaks kehtima hakkama aastal 2018. Aitäh teile!

10:02 Aseesimees Taavi Rõivas

Kas on veel arupärimisi või eelnõusid üle anda? Ei ole. Olen Riigikogu juhatuse nimel vastu võtnud ühe arupärimise, juhatus otsustab selle edasise menetlemise Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse alusel. Nüüd palun teeme kohaloleku kontrolli!

Kohaloleku kontroll

Kohalolijaks registreerus 82 Riigikogu liiget, puudub 19.

---

1. 10:03 Haldusreformi seaduse muutmise seaduse eelnõu (376 SE) esimene lugemine

10:03 Aseesimees Taavi Rõivas

Austatud kolleegid, tänane ainus päevakorrapunkt on Eesti Vabaerakonna fraktsiooni algatatud haldusreformi seaduse muutmise seaduse eelnõu 376 esimene lugemine. Ma palun algatajapoolseks ettekandeks kõnetooli Riigikogu liikme Jüri Adamsi!

10:04 Jüri Adams

Austatud istungi juhataja! Lugupeetud rahvaesindajad! Vabaerakond esitas eelnõu 376 kui haldusreformi seaduse muutmise eelnõu. Selle sisu ei ole kuigi uudne, me oleme sellist muudatust

mitmel korral varemgi algatanud. Asja mõte on see, et meile eriti ei meeldi praegu toimuva haldusreformi aluseks olev haldusreformi seadus. Me arvame, et seda oleks vaja praktilistel eesmärkidel parandada. Kuidasmoodi parandada, kui kaugele sellega peaks minema, selle üle võib vaielda. Praegu on meie idee anda Vabariigi Valitsusele olukorras, millesse ta on sattunud, laiem tegutsemisvõimalus.

Komisjonis me kuulsime täiesti õiget kriitikat, et see eelnõu ei ole enam väga aktuaalne. See on õige, sellepärast et kui me eelnõu hulk nädalaid tagasi koostasime ja üle andsime, siis oli valitsusel oma sundliitmiste plaan esitamata. Eelnõud ei jõua ju kohe saali. Kõigepealt nad ootavad valitsuse seisukohta ja kui ükskord valitsuse seisukoht tuleb, siis on kiireloomuliste küsimustega seoses esitatud eelnõu teinekord aegunud.

Komisjonis tehti ettepanek eelnõu esimesel lugemisel menetlusest välja hääletada. Ma oletan, et nii ka läheb, vaevalt et siin mingisugune ime sünnib. Aga sellest hoolimata tahan seda temaatikat natuke laiemalt käsitleda. Põhiline probleem on see, kuidas Jüri Ratase valitsus käimasoleva haldusreformi lõpule viib. Vabaerakonna saadikute soov on, et see toimuks võimalikult väheste negatiivsete tagajärgedega, võimalikult väikeste pingetega. Me oletame, et Riigikogu järgmistel koosseisudel tuleb niikuinii tegeleda praegu toimuva haldusreformi tagajärgede parandamisega. Üks eesmärk võiks olla see, et neid parandamise ülesandeid oleks võimalikult vähe ja et neid oleks kerge täita.

Mis puutub haldusreformi seadusse, siis ma olin muidugi juba enne seda, kui mind siia Riigikokku valiti, täiesti teadlik, et Riigikogu on muudetud kummitempliks. Olin seda ka korduvalt öelnud. Aga kui ma kogesin seda, kuidas haldusreformi seaduse eelnõu menetlemine tegelikult toimus, siis tabas mind vapustus, millest ma ei ole siiani üle saanud ja tõenäoliselt ei saagi. Küsimus ei ole mitte ainult selles, et opositsioonil ei olnud võimalik läbi arutada, milleks üldse seda reformi on vaja ja mis meetodid on selle tegemiseks, vaid seda võimalust ei antud ka valitsusk koalitsiooni liikmetele Riigikogus. Ka nende katsed arutelu algatada ja eelnõu muutmise ettepanekuid tõstatada lõigati läbi. Kui niisugune asi toime pannakse, siis küsimus iseendast päevakorralt ära ei kuku. Küsimus on jäänud ja meie eelnõu teenib suurel määral eesmärki, mis jäi selle kummitembeldamise juures tookordsel valitsusk koalitsioonil saavutamata. Ei ole õige arvata, et tagantjärele ei ole vaja selle teemaga enam tegelda.

10:08 Aseesimees Taavi Rõivas

Vabandust, austatud ettekandja! Head Riigikogu liikmed, see kindlasti väga huvitav ja oluline jutuajamine, mis siin saalis toimub, on läinud nii valjuks, et isegi mul on väga keeruline siit meetri kauguselt Jüri Adamsit kuulda. Kui teil on omavahelisi jutuajamisi, siis saate seda teha saalist väljas. Ma väga palun, austame kolleeg Jüri Adamsit, kes püüab seda eelnõu teile ette kanda! Aitäh teile! Palun, ettekandja!

10:09 Jüri Adams

Aitäh, härra istungi juhataja! Alustan sellest, et Eesti Vabariigi seni ilmselt parim halduskorralduse reform oli esimese iseseisvuse aja lõpul. 1938. aastal valmistati seda ette ja kui ma nüüd mõne kuuga ei eksi, siis jõustus see 1. aprillil 1939. Tookord loodi linnade ja alevite kõrvale umbes 250 maavalda. Tegemist ei olnud valdade liitmisega, tegemist oli pigem ümberkorraldamisega. Valdade arv sai väiksem kui enne reformi, aga mitte väga palju väiksem. See haldusjaotus kehtis päris kaua. Vahepeale tulid küll okupatsioonid, aga okupatsioonikorrad pidasid sellest kinni.

Järgmine suur muudatuste ahel algas 1945. aastal, kui minule teadmata ja arusaamatutel põhjustel nõukogude võim otsustas, et Eesti Vabariigi iseseisvusaja lõpu valdade korraldust on vaja hakata muutma. Valdade sisse loodi uued üksused, külanõukogud. Neid külanõukogusid moodustati niimoodi, et kahe omaaegse valla peale tehti umbes viis külanõukogu – suuremas vallas kolm ja väiksemas vallas kaks. Külanõukogude arv ulatus 650 kanti. Sellest ajast algas okupeeritud Eesti säärane solgutamine, mida on raske ette kujutada. Pääaegu iga paari aasta tagant muutus kohalik halduskorraldus, kuni nõukogude võim umbes 1965. aastaks maha rahunes. Eestis oli siis 15 rajooni ja ca 300 omavalitsusüksust, millest maaomavalitsusüksused kandsid külanõukogu nime.

Kui me olime saanud võimaluse iseseisvus taastada, siis oli Mart Laari 1992. aasta valitsuse tegevusprogrammis muu hulgas ette nähtud läbi viia haldusterritoriaalne reform, aga mitmel põhjusel seda ette ei võetud. Miks? Esiteks, selle valitsuse ametiaeg jäi väga lühikeseks. Kindlasti ei olnud ka inim- ja vaimuressurssi seda läbi viia. Veel oli minu arvates üks põhiline põhjus see, et samal ajal käis restitutsiooniline omandireform ja mitu teist reformi, mida tehniliselt teostasid needsamad

külanõukogud, mis siis olid juba valdadeks ümber nimetatud. Ei olnud ratsionaalne kahte asja korraga teha.

Järgmise katseni jõuti IX Riigikogu ajal, kui Mart Laari teine valitsus hakkas ette valmistama halduskorralduse muutmist. Aluseks võeti kunagine Eesti jaotus kihelkondadeks, kusjuures mitte muinaskihelkondadeks, vaid kirikukihelkondadeks, ja mitte õigeusu kiriku, vaid luteri kiriku kihelkondadeks. See printsiip arvatavasti oli laias laastus kõige ratsionaalsem, kuigi kihelkondadeks jagunemine on meil väga erinev olnud. Ida-Eestis on suured kihelkonnad. Kesk- ja uusajal seal üldse ei olnud selliseid suhteliselt väikseid kirikukihelkondi nagu näiteks Läänemaal.

Hiljem toimus mitmesuguseid muid arenguid. Kõige olulisem oli uute linnade ja alevite tekkimine pärast seda, kui Eestisse oli 19. sajandi viimasel veerandil ehitatud raudteed. Peaaegu kõigi raudteejaamade ümber kujunesid kas linnad või alevid. Veelgi hiljem lisandusid kaevanduslinnad ja ka sõjaväelinnad. Selles olukorras ei oleks päris kindlasti saanud lähtuda ainult ajaloolise kihelkonna printsiibist.

Mis edasi juhtus, seda ma täpselt ei tea. Kunagi võib-olla tuleb mõni Reformierakonna enda ajaloo uurija või keegi teine uurib seda. Aga haldusreformi küsimus muutus suurel määral Reformierakonna siseasjaks. Alguses oli Siim Kallas üks kõige suurem valdade ühendamise idee propageerija, aga mõne aja pärast jäi peale põhimõte, et valdade ühinemine peab Eestis olema vabatahtlik. See ei võtnud kunagi hoogu sisse, kuni toimus kannapööre praeguse haldusreformi seaduse kontseptsiooni poole, et tuleks siiski ühendada seaduse jõudu kasutades.

Praegusel haldusreformi seadusel on kindlasti oma tugevad küljed. Üks hea näide on nn kuldse käepigistuse vorm: kõikidele inimestele, kes saavad oma sissetuleku kohalikus omavalitsuses, on antud võimalikult sujuva ülemineku võimalus. Kindlasti on positiivne ka kohaliku aktiivsuse premeerimine riiklike toetussummadega. Võib-olla kõige ebaõnnestunud kontseptsioon on olnud arvu 5000 kirjutamine seadusesse. Ma ei ütle, et see elanike arv on tingimata vale. Kui uskuda demograafe ja majandusgeograafe, siis võib see isegi õige arv olla. Aga võib-olla siiski ei ole – ma ei ole selle ala asjatundja. Selles aga olen ma kindel, et selle kirjutamine seadusesse ei olnud mõistlik. Tõenäoliselt oleks sedasama eesmärki võinud järgida ka ilma seaduses sätestamiseta. Tolle arvu müstifitseerimine on viinud terve rea negatiivsete tagajärgedeni, mida oleks ilmselt olnud võimalik ära hoida.

Teine küsimus on küsimus ühinemiste nn vabatahtlikkusest. Ma arvan, et selle taga on üsna eluvõõras juriidiline fiktsioon. Ma ei tea, kes Reformierakonnast selle idee peale tuli või kes selle niisugusel kujul kehtestas, aga haldusreformi ei ole kunagi tehtud vabatahtlikult. Haldusreformid on üldise huvi objektid ja sellisena vajavad nad ka terve ühiskonna, terve riigi ja kõikide partnerite aktsepti. Toon võrdluseks näite, et kümnekond aastat tagasi viidi Lätis läbi oma tulemustelt meie omaga suhteliselt sarnane omavalitsusreform. Kunagised meie valdadele vastavad *pagasts'id* muudeti uuteks ja suuremateks haldusüksusteks, mille nimi on läti keeles *novads*. See reform viidi läbi ilma kontrollarvudeta, ilma vabatahtlikkust mängimata, ja tulemus on olnud väga hea. Lätis ei ole olnud vajadust mitte ühtegi sellist uut omavalitsust tagasi pöörata. Näide sellest, et reformi on võimalik palju mõistlikumalt teha, on meil seega kohe üle piiri olemas.

Millest meie peame nüüd lähtuma? Praegu on Eestis toimunud või toimumas terve rida nn vabatahtlikke liitumisi. Nende puhul ei ole veel selge, kui õnnestunud üks või teine ühinemine on ja kas neid on vaja tulevikus tagasi keerata. Arvestades, kuidas ja kes on need liitumised otsustanud, võib uskuda, et see vajadus tulevikus mõnel pool tekib. Meil on päris kindlasti mitmel moel halbu ja segaseid liitumisi. Kuna Jüri Ratase valitsuskoalitsioon võttis vastu otsuse, et jätkatakse eelmise valitsuse haldusreformi skeemi kohaselt, siis on küsimus selles, kas järgmine samm, mis maikuu tuleb, ongi sundliitmiste tegemine või leitakse konkreetsetel juhtudel paremad lahendused, kaasa arvatud see, et mingi osa valdasid jäetakse ühendamata. Me ei tea seda, aga siit kõnepuldist on praegu väga vaja rõhutada, et Vabaerakonna saadikute soov on, et maikuu sünniks võimalikult vähe jamasid. Pigem jäägu mõni liitmine tegemata, kui et ühendatakse halvasti ja tulevikus tuleb ringi teha.

Viimasena selgitan küsimust, mille kohta Vabaerakonna fraktsioon esitas oma eelnõu. Nimelt, osa nõukogudeaegseid külanõukogusid, mis hiljem muudeti valdadeks, on olnud sellised, millel ei ole üldse mingit ajaloolist alust. Praegu jooksevad need oma ajalooliste kihelkondade piiridest laiali. Hea näide on Puka vald, millest üks osa läheb Rõngu kihelkonda, üks osa läheb Sangaste kihelkonda ja võib-olla midagi Otepää kihelkonda. Niisuguseid näiteid on teisigi. Ma arvan, et vähemalt ajalooliselt mittepõhjendatud nõukogudeaegsete halduspiiride muutmiseks on praegu väga sobiv aeg. See on küsimus ka sellest, mida me oleme hakanud nimetama külade enesemääramiseks. Mängus on mitu aspekti lisaks sellele, mis ma enne nimetasin. On kerkinud küsimused seoses sellega, et meil on

linnade ümber tekkinud mitmesugused uusasumid väljaspool linnade ametlikke piire. Näiteks Sauga vallas Pärnumaal on need üsna tüüpiliselt tekkinud seetõttu, et nõukogude ajal anti alates 1970. aastate teisest poolest inimestele aianduskooperatiivide krunte. Nendest on tekkinud hulgaliselt uusasumeid: iseseisvuse ajal on omaaegsed väiksed tööriistakuurid ehitatud aasta ringi kasutatavateks elumajadeks. Aga oluline on see, et need inimesed sisuliselt kuuluvad linnaelanike hulka. Nad tahavad seda, sest nende lapsed käivad linnas koolis ja ka nende töökohad on linnas. Mida rohkem me suudaksime tänava kevadel ja suvel selliseid asju ära parandada, seda parem.

Nagu igal seadusmuudatusel ja igal reformil, on ka sellel reformil kindlasti omad halvad tagajärjed. Mul on aeg läbi. Kui keegi esitab mulle küsimusi nende tagajärgede kohta, siis oleks mul veel mõne minuti jooksul midagi öelda.

10:24 Aseesimees Taavi Rõivas

Aitäh ettekandjale! Teile on ka küsimusi. Siim Kiisler, palun!

10:24 Siim Kiisler

Aitäh! Auväärt ettekandja, teie veste oli küll väga tore, aga ma siiski palun, et te piirduksite selle eelnõu sisuga, mitte ei arutaks siin muid teemasid. Te ütlesite kenasti, et see eelnõu ei ole enam väga aktuaalne. No see on väga pehmelt öeldud. See eelnõu käsitleb tegevusi, millega valitsus pidi seaduse järgi ühele poole saama hiljemalt 15. veebruariks k.a, ehk sisuliselt on see "tule eile meile" seaduseelnõu. Ma ei kujuta ette, kuidas te siis, kui see seadusena vastu võetaks, seda kirjeldaksite. Veelgi enam, Vabaerakond esitas selle eelnõu 25. jaanuaril ehk kolm nädalat enne tähtaega, kui valitsusel pidid olema kõik otsused langetatud. Selle ajaga pidanuks selle Riigikogus ära menetlema, seadusena vastu võtma, välja kuulutama ja jõustama. See oli 25 päeva pärast seda, kui vabatahtlik ühinemisprotsess oli juba lõppenud. Minu küsimus on selline: kas teie arust on selline tegevus õigusloome hea tavaga kooskõlas?

10:25 Jüri Adams

Ma arvan, et põhimõtteliselt te vastasite oma küsimusele ise, kui kõiki nende fakte ja arve nimetasite. Mis puudutab õigusloome head tava, härra Kiisler, siis selle õuduse kõrval, mida teie valitsuskoalitsioon haldusreformi seadusega tegi, on kõik ülejäänud pärast seda lausa ingellik olnud.

10:25 Aseesimees Taavi Rõivas

Helmut Hallemaa, palun!

10:25 Helmut Hallemaa

Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja! Ma küll komisjoni esindajana varsti räägin ka sellest, aga küsin ikkagi. Su ettekandest jooksis läbi, et haldusreformi ei tohiks jätkata, sest see oleks õudus. Oli juttu ka halduskorralduse muutusest, haldusjaotuse muutusest ja haldusterritoriaalsest muutusest. Millist asja ikkagi ei tohiks jätkata? Mis on see õudus? Sest need asjad, millest teie eelnõu räägib – aitäh muidugi ka ettekandes kõlanud ajaloo tutvustamise eest! –, on eeskätt haldusterritoriaalne osa sellest reformist, st kõige esimene etapp, kõige väiksem osa reformist.

10:26 Jüri Adams

Väga raske on detailselt niisugusele küsimusele vastata. Jah, mulle meeldiks küll, kui juhtuks ime ning mingisugusel ma ei tea mis põhjusel praegune haldusreformi seaduse elluviimine lõppeks. Aga ma ei pea seda realistlikuks. Mulle tundub, et praegune valitsuskoalitsioon ja ka selle saali enamus on otsustanud selle asja lõpule viia. Nii et vaevalt midagi läheb minu ja minu võitluskaaslaste tahtmise järgi. Meie põhiline soov on kaks asja, ma kordan need veel üle. Esiteks, et sellel järelejäänud perioodil toimuks võimalikult vähe selliseid halduskorralduse muutmisi, mida tagantjärele oleks vaja ümber teha – sellepärast, et need ei vasta kas kohalike elanike soovile või ilmnevad mingisugused muud põhjused. Ja teine soov, kordan üle, on see, et ebaõnnestunud otsuste ümbertegemine oleks võimalikult valutu. Minu arvates pole seda väga palju tahetud ja see ei tohiks olla ebarealistlik.

10:28 Aseesimees Taavi Rõivas

Henn Põlluaas, palun!

10:28 Henn Põlluaas

Aitäh, hea eesistuja! Lugupeetud sõnavõtja! Ma olen absoluutselt nõus sellega, et haldusreform on läbi kukkunud juba eos ja et see on, nagu te ütlesite, õudus. Toetan kindlasti ka neid punkte, mis on teie eelnõus kirjas ja mida oleks pidanud omavalitsuste liitumisel või liitmisel arvestama. Mulle jäi aga arusaamatuks Vabaerakonna seisukoht kogu selle asja suhtes. Teie sõnavõtust tuli justkui välja, et haldusreformi ei tohi läbi viia vabatahtlikkuse alusel, et see peab toimuma sunniviisiliselt. Aga samas ütlesite ka seda, et teie arvates ei tohiks valdasid, kes ei ole liitunud, sundühendada. Mis Vabaerakonna seisukoht siis lõppude lõpuks on?

10:29 Jüri Adams

Aitäh küsimuse eest! Kas me saame ütelda, et haldusreform on läbi kukkunud? Ma ei ole päris kindel. Ma arvan, et reformile saab väga palju ette heita, aga see kindlasti ei ole läbi kukkunud selles mõttes, et see üldse ei toimu. See toimub praegu ja viiakse lõpule, sõltumata minu, teie või kellegi kolmandaneljanda kriitilistest seisukohtadest. See on minu lähtepunkt selles küsimuses. Kui küsida, mida me saame selles valdkonnas teha, siis Vabaerakonna fraktsioon kulutab praegu väga palju energiat selle peale, et mitmesuguste tähelepanu alt välja jäänud valdade, vallaosade või külaelanike soovid saaksid kantud nii valitsuseni kui ka siia Riigikokku. Meil on olnud päris palju selleteemalisi arupärimisi. Vägivaldsuse ja vabatahtlikkuse küsimus on aga teatud moel demagoogiline küsimus. Kindlasti ei poolda ma niisugust vägivaldsust nagu nõukogude aja anekdoodis, et üks juhib ja ülejäänud oksendavad. Samas ei pea ma õigeks ka selliseid suhteliselt mitterepresentatiivseid maa tulevikust vähe hoolivate inimeste otsuseid, mis praegu domineerivad väga paljudes kartellierakondade valitsevates valdades. Tõenäoliselt oluks võimalik reform läbi viia ka suhteliselt kokkuleppelisel viisil, nagu seda tehti Lätis.

Veider on see, et juriidiliselt võttes oli 1938. ja 1939. aasta reform sundreform – see käivitati president Pätsi otsusega. Aga ma ei ole lugenud dokumente, milles kinnitataks, et see oli kuidagi väga ebameeldivalt pealesunnitud. Muidugi olid ka siis mingid vähemused, kes polnud ühe või teise asjaga nõus. Hiljem oli terve hulk nimele tagasimuutmist või kolmandate nimele andmist, aga seda, et 1939. ja 1940. aastal oleks olnud vähegi arvukas ja mõjukas rahvaliikumine, mis tahtnuks Pätsi-aegseid vallapiire tagasi pöörata, ei olnud.

10:33 Aseesimees Taavi Rõivas

Andres Herkel, palun!

10:33 Andres Herkel

Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Minu arvates on selle reformi halbadest tagajärgedest üks esileküündivaimaid see, et tekib terve rida selliseid geograafiliselt arusaamatu, absurdse kujuga omavalitsusi ja samuti ignoreeritakse tervete piirkondade ajaloolist identiteeti. Esimeseks näiteks kõlbab n-ö jäänukist Järva vald, mis hakkab ulatuma Tapa piirist Põltsamaa piirini. Teine näide on Läänemaa kokkukuivamine, seda maakonda ei jäägi õieti järele. Milliseid vigade parandamise võimalusi te siin näete ja kuidas aitaks see eelnõu erandite võimaldamisega Vabariigi Valitsusel mõnesid üleval olevaid probleeme lahendada?

10:34 Jüri Adams

Vabaerakonna fraktsiooni eelnõu peab silmas ikkagi ainult valdade sundliitmise faasi. Vabatahtliku liitumise faasis sündinud ebamõistlikud otsused selle eelnõu temaatika alla ei kuulu. Eestis on vähemalt esimese iseseisvusaja lõpust alates kehtinud üldine arusaam, et omavalitsusüksused peavad olema kompaktsed. Need ei tohi olla kuidagi väga välja venitatud või koosneda lahustükkidest. Teisest küljest on meil nõukogude ajast saati kogemus, et Kohtla-Järve kui haldusüksus koosneb tervest reast lahustükkidest. Mulle ei ole siia maani selge, kas see on ennast õigustanud, mis mõte sellel on ja kas need tuleks ehk kõik eraldi üksusteks muuta.

Ma arvan, et meie kultuur ei võimalda meil kuigi vabalt teha otsuseid, mida meie ajalugu ei toeta. Teoreetiliselt on muidugi võimalik mõelda välja ka omavalitsusi, kus näiteks üheks koostisosaks on

Tallinna linn, teiseks osaks Ruhnu saar ja kolmandaks, ma ei tea, mõni Võrumaa vald. Aga kardan, et see jääks meie poliitilist kultuuri ja kõike muud arvestades üsna mittemõistetavaks.

Tihti kujutatakse ette, et omavalitsusüksuste põhiline mõte on osutada teenuseid. Aga asi ei ole ju selles. Teenuste osutamist oleks võimalik korraldada ka siis, kui Eestis ei oleks mitte ühtegi omavalitsusüksust. Selleks ei ole neid tingimata vaja. Ka kohalikke inimesi otsuste tegemisse kaasata on võimalik mitmesugusel moel, see ei pea käima täpselt nii, nagu näevad ette kohalikku omavalitsust käsitlevad seadused. Praegusel rohkete liikumisvõimaluste ja interneti ajastul saab väga paljusid selliseid asju, mis vanasti olid ainuvõimalikud omavalitsusüksuste keskustes, tehnilises mõttes korraldada ka teisiti.

Kokku võttes tahan ütelda seda, et ma ei jaga valitsuse arvamust, et haldusreformi tulemusena saavutatakse väga paljude ülesannete delegerimine Tallinnast keskvalitsuse ministriumidest kohalikele omavalitsustele. Tõenäoline on, et tulemus saab olema vastupidine, kuigi praegu paljud elavad sinisilmses lootuses, et asi läheb teistmoodi. Ilmselt saavad just kultuurilise ja lokaalse omapära küsimused lähematel aastakümnetel omavalitsuste ja kohalike liikumiste kõige suuremad sisuküsimused olema. Kõik muud asjad on võimalik lahendada mitmesugustel teistel viisidel.

10:38 Aseesimees Taavi Rõivas

Külliki Kübarsepp, palun!

10:38 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Hea Jüri! Haldusreformi ajakavast Rahandusministeeriumi kodulehel näeb, et valitsus tegutseb sisuliselt 15. juulini. Ma ei saa ikkagi niisugusest loogikast aru. Praegu on ta teinud ettepanekuid langetada otsuseid peale 15. maid, kui valitsus on oma seisukohad esitanud. Minu hinnangul aega erandite tegemise otsusteks ja nende rakendamiseks on. Üks haldusreformi nõrk koht on aga nimeproblemaatika. Millise hinnangu sa annad kohanimeõukogu tegevusele ja selle mõjule?

10:38 Jüri Adams

Erandite tegemiseks aega muidugi on. Küsimus on selles, kas on piisavalt poliitilist tahet mõistlikke erandeid teha. Õigupoolest ma kasutaksin hoopis sõnapaari "mõistlikke lahendusi", sest "erand" on ka termin haldusreformi seaduse kontekstis ja mina seda ei kasutaks. Kuna minu arvates ei ole arv 5000 mõistlik, siis ei ole ka sellest väiksemad või suuremad omavalitsused õigustatud saama erandi staatust. Eile õhtulgi kuulsime siin küsimuste-vastuste voorus juttu, mida oleme ääri-veeri kuulnud õieti mitu korda. Nimelt on praegune valitsus võtnud täitmisele haldusreformi seaduse ka selles osas, mida valitsusliikmed ja ilmselt ka peaminister ei pea sümpaatseks ega mõistlikuks. Nad on seda täitnud, aga samal ajal teise suupoolega julgustanud sundliitmisele määratud valdu eitavalt vastama ja argumente tuues põhjendama, miks tuleks sundliitmise loobuda. Kuidas see tegelikult toimuma hakkab, seda ma ei tea.

Rahandusministeeriumi alla on superministeeriumi üles ehitades koondatud mitmesuguseid tegevusi, millel ei ole riigi rahandusega mingisugust pistmist. Sinna on palgatud väga vähese riigi valitsemise ja reformimise kogemusega, kuid seda pretensioonikamaid ja sõnakamaid inimesi ning seda ma pean üheks meie aja õnnetuseks. Kutsun teid kõiki üles, et kui meil kunagi avaneb võimalus muuta praeguse riigikorralduse ilmselgelt ebaõnnestunud vorme mõistlikumaks, siis vabastagem Rahandusministeerium nendest talle mitteomastest ülesannetest.

10:41 Aseesimees Taavi Rõivas

Siim Kiisler, palun!

10:41 Siim Kiisler

Aitäh! Auväärt ettekandja! Ma kõigepealt kiiresti korrigeerin teie vale väite, et Lätis oli vabatahtliku ühinemise etapp. Vastavalt seadusele ühines vabatahtlikult enamik omavalitsusi, sest teati, et sundliitmine on niikuinii ees. Kaks omavalitsust ei teinud seda vabatahtlikult, läksid riigikohtusse, kaotasid seal ning sundliideti. Aga minu küsimus on selle konkreetse eelnõu kohta. Kui teie eelnõu jõustuks seadusena, siis see tähendaks seda, et muudetakse ühinemise algatamise kriteeriume. Valitsus tegi ühinemise algatamised ära juba kuu aega tagasi. Mis juhtuks, kui see eelnõu nüüd seaduseks

saaks? Valitsus on oma otsused vastavalt kehtivale seadusele juba kuu aega tagasi ära teinud, teie aga ütlete, et muudame nüüd kriteeriume, millest lähtudes ta pidi need otsused tegema.

10:42 Jüri Adams

Ma tänan täpsustuse eest! Läti osas ma ei ole eriline asjatundja. Minu teadmised on pärit põhiliselt sellest samast Vilniuse sõidust, kus ka teie olite. Riigikogu põhiseaduskomisjon kohtus seal ka Läti parlamendi esindajatega. Mina lõin oma pildi põhiliselt nende informatsiooni alusel. Kui te teate paremini, siis on hea. Võib-olla leiate aega ja energiat kirjutada Eesti avalikkusele Lätis toimunud mõistlik ülevaade. Ma arvan, et see oleks praegugi veel kohane.

Kui aga peaks juhtuma see ime, et meie eelnõu saaks seaduseks, siis sellest mitte midagi halvemaks ei läheks. Tõenäoliselt võiks hoopis mõned mängulist elementi sisaldavad toimingud ära jääda ning peaministril ja ministritel oleks vabamad käed teha mõistlikke otsusi. See eelnõu küll ei taga, et ministrid tingimata langetavad mõistlikke otsuseid, aga siiski on mingisugune lootus, et peale valitsuskoalitsiooni vahetumist on asjad läinud vabamaks ja mõistlikumaks. Ent kuna haldusreformi seadusest järgalt kinnipidamise põhjuseks on minu arvates IRL-i fraktsiooni või erakonna nõue, et selle külge peab klammerduma, siis tundub, et see on hetkel koalitsiooni hind. No mis siis teha! Muidugi võiks olla ka võimalik, et te mõtlete ümber ja kaalute, kui targalt te omal ajal või praegu käitunud olete.

10:44 Aseesimees Taavi Rõivas

Jürgen Ligi, palun!

10:44 Jürgen Ligi

Aitäh! Härra Adams! Viimane kommentaar oli muidugi huvipakkuv. Valitsusse kuulub praegu sama erakond, kellele te haldusreformi läbiviimisel jäikust omistasite, aga siiski väljendasite arvamust, et see jäikus valitsuse vahetusel ehk kaob. Aga üldiselt on teid loomulikult huvitav kuulata. Üks koht kõlas eriti huvitavalt. Te ütlesite – ilmselt mu kõrv ei petnud –, et peale seda, mis Siim Kiisler või õigemini tema erakond on teinud, on teie käitumine igal juhul ingellik olnud. Kas te seletaksite, mida te mõtlesite? Milles seisneb teie ingellikkus ja Siim Kiisleri erakonna kuritegelikkus? Või ma tõesti kuulsin valesti?

10:45 Jüri Adams

Ma arvan, et te kuulsite õigesti. Aga kui te annate mulle võimaluse see lahti seletada, siis ma tänan väga! Seda võimalust ei ole mul väga tihti olnud. Kõigepealt, härra Ligi, on väga palju asju, mille kohta ma pean ausalt tunnistama: ma ei tea. Nagu ma enne ütlesin, mulle ei ole üldsegi selge, milline on meie haldusreformide kavandamise ajaloos olnud Reformierakonna osa. Ma ei tea ka seda, kuidas jõuti Reformierakonna juhtimisel praeguse haldusreformi seaduseni. Ja ma ei tea, milline on olnud IRL-i roll. Mis puudutab teie otsust küsimust, siis ma väidan, et see, kuidas teie valitsuskoalitsioon surus Riigikogus läbi praeguse haldusreformi seaduse, oli minu arvates nii ebademokraatlik ja nii jõle, et ei ole mõeldav, et ühtki tegevust, millega püütakse kuidagi selle halbu tagajärgi leevendada, saaks veel rohkem kritiseerida. Ingellikkus aga on muidugi kujund. Ma kardan, et mul ei ole tiibu ega ole neid ka teil.

10:47 Aseesimees Taavi Rõivas

Andres Herkel, palun!

10:47 Andres Herkel

Aitäh! Siin pörkuvad kaks printsiipi: ühel pool on 5000 elaniku nõue ja teisel pool on ajaloolise kihelkonna terviklikkus, mida haldusreformi puhul kahjuks ei ole eriti aluseks võetud. Mina saan aru nii, et valitsusele erandite tegemise õiguse andmine tähendabki seda, et mõnes kohas, kus 5000 napilt kokku ei tule, aga enam-vähem on olemas ajaloolise kihelkonna terviklikkus, võib selle omavalitsuse ära teha. Kuidas ettekandja neid printsiipe väärtustena kaalukaussidel näeb?

10:48 Jüri Adams

Ma ei arva, et 5000 või ükskõik millise teise arvu tähtsustamine on väga suur väärtus. Põhimõtteliselt on sisepoliitilise kokkuleppe küsimus, millised on riigis omavalitsusüksused. Kui Eesti riik otsustaks, et üks

küla võiks olla omaette omavalitsusüksus, siis täiesti võikski olla. Suuruse küsimus on Eestis tõsine põhiliselt Tallinna pärast. Siiani on meil kõige väiksemad omavalitsusüksused olnud sadakonna elanikuga – nii suur on mõni väikesaar – ja samal ajal eksisteerib rohkem kui 400 000 elanikuga Eesti mõistes mammutlinn. See ei ole väga mõistlik. Tallinnaga seotud halbu kogemusi on aastate jooksul hästi palju kogunenud.

On selge, et kui keegi teeb asustusgeograafia uuringut ja võrdleb, kuidas saavad oma ülesannetega hakkama erineva elanike arvuga omavalitsusüksused, siis kujuneb välja mingisugune üldine graafik kõige väiksematest kõige suuremateni. Kindlasti on võimalik välja tuua mingisugune keskmine ja mingisugune mediaanjoon. Antud juhul öeldi, et viietuhandelised saavad oluliselt paremini hakkama kui näiteks ühetuhandelised. See iseendast ei ole arvatavasti vale, ma lihtsalt ei tea selle sisuga konkreetseid uurimusi. Aga vale on teha järeldus, et kui omavalitsusüksuses on 5000 elanikku, siis ta saab tingimata hästi hakkama, ja kui ei ole 5000 elanikku, näiteks on 500, siis mingil juhul ei saa hästi hakkama. Statistilist ja üldistavat elementi sisaldavad uurimused on väga olulised, aga nende põhjal ei tohiks kirja panna nii tähtsa reformi jäiku suuniseid.

10:50 Aseesimees Taavi Rõivas

Helmut Hallemaa, palun!

10:50 Helmut Hallemaa

Aitäh, austatud eesistuja! Hea pinginaaber komisjonist! Minu küsimus puudutab ajalugu. Vabaerakonna eelnõu esitledes ja seda ajaloolist ekskurssi tehes – tegelikult eeldaks see teema suurt konverentsi – oled sa palju rääkinud kihelkondlikust Eestist. Sellest on rääkinud ka teised vabaerakondlased. Minu küsimus on: miks ainult see Eesti? Meie ajalugu on sadu ja tuhandeid aastaid pikk, meil on väga erinevaid haldusjaotusi olnud. Haldusreformi kontekstis on olnud Tarmo Looduse kihelkondlik Eesti, on olnud Siim Valmar Kiisleri tõmbekeskuste Eesti, mis minu arvates oli väga hea ja mille ainuke viga oli see, et maakonnakeskusi ja kohalikke, madalama tasandi keskusi nähti võrdsetena, ja on olnud maakondade Eesti. See jooksis ka sinu ettekandest läbi, et üks maakond võib olla üks vald. Miks just see? Kihelkondlikku printsiipi on ka varasemate reformide ajal rikutud, kas või aastal 2013, kui Viljandi vallaga liitus osa Mulgimaast ehk Paistu kihelkond. Nii et miks just see?

10:52 Jüri Adams

Kihelkondlikkus ei ole kindlasti absoluutne printsiip, aga seda on suhteliselt edukalt kasutatud mitmesuguste ülesannete täitmisel. Tõmbekeskuste puhul on probleem see, et meil on juba ajalooline kogemus sellest, et tõmbekeskused tulevad ja lähevad. Näiteks tekkis Eestis väga palju tõmbekeskusi pärast seda, kui 1880-ndatel ja 1890-ndatel ehitati Eestis raudteed. Pea iga raudteejaam muutus kohalikuks tõmbekeskuseks. Ma enne nimetasin Pukat. Puka on kunagi olnud väga oluline tõmbekeskus, aga nüüd on nii Puka kui ka teised Tartu ja Valga vahel olevad kunagised nn raudteejaama-alevikud no päris tondiöömajad mitte, aga enam-vähem sinnapoole.

Mis puudutab kihelkondlikku jaotust, siis noore mehena sattusin ma kunagi tööle etnograafiamuuseumisse ehk praegusesse Eesti Rahva Muuseumi. Selles muuseumis on algusest peale võetud aluseks luteri kiriku kihelkondadeks jaotamine, mis pärineb tegelikult katoliku kiriku ajast.

Kihelkondi oli Eestis, kui ma ei eksi, 101, 102 või 103. Kuskil sinnapoole. See süsteem on aluseks kogu meie rahvaliku vaimuvara – muinasjutud, rahvalaulud jne – kogumisel. See on õigustanud ennast väga mitmel põhjusel. Üks on see, et enamik kihelkondi – mitte kõik, aga enamik kihelkondi – on kujunenud selliselt, et neil on Eestis looduses tajutavad täiesti selged füüsilised piirid. Sõitke mõnda Eesti maanteed mööda! Kui te olete mõne kihelkonnakeskuse juures, siis näete, et metsa on vähe, hooneid on palju, põllud on viljakad. Mõne aja pärast asustus muutub hõredamaks ja tuleb metsade või soode või rabade riba, kus inimasustust ei ole. Võite kihla vedada, et te parasjagu ületasite kihelkonnapiiri, mis võis samal ajal olla ka maakonnapiir.

Teine tõsiasi on see, et läbi meie ajaloo on inimeste põhiline suhtlemine toimunud kihelkondade sees. Ka eesti keele murrakuid eristatakse kihelkondade järgi ning ka inimeste tutvused ja perekonnasidemed on vastavad olnud. Enne seda, kui Eesti rahvas muutus palju liikuvamaks, oli väga ebatavaline, kui abielusidemed ulatusid üle kihelkonna piiri teise kihelkonda. Nii et rahvakultuuriliselt ja ka looduslikult

on kihelkonnad olemas ning nende kasutamine mitmesuguse süstematiseerimise alusena on ennast õigustanud. Keegi ei ole suutnud Eesti ajaloo ja rahvakultuuri kajastamiseks välja pakkuda paremat süsteemi, kui on kihelkonnad. Aga kihelkonnasüsteemilgi on omad puudused.

10:56 Aseesimees Taavi Rõivas

Viktor Vassiljev.

10:56 Viktor Vassiljev

Aitäh, härra eesistuja! Väga lugupeetud kolleeg Jüri Adams! Igas riigis on iga valitsus teatud määral sunnimehhanism, sinna pole midagi parata. Valitsus ei saa oma otsustes alati lähtuda inimeste soovidest. Vastasel juhul peaks valitsus kõigepealt kõik maksud tühistama ja lõpuks ennast põlema panema. Paljud inimesed oleksid sellega väga rahul, võib-olla ka Vabaerakond. Ma ei tea, kas selline vabadus on teie põhikirjajärgne eesmärk. Te olete teinud lõpliku loetelu kümnest põhimõttest, mida silmas pidades peaks valitsus tegutsema. Valitsusel on minu meelest piisav kaalutusõigus. Kui te jätate ta ainult selle kümne põhimõtte raames tegutsema, siis te kitsendate valitsuse tegevust, sest ta ei saa arvestada näiteks veekogude paiknemist või lendoravate paljunemise võimalusi. Miks te soovite kitsendada valitsuse tegevust?

10:57 Jüri Adams

Viimasele küsimusele võib vastata, et isegi kui me püüaksime, jääks meil jõudu väheks. Ega me ikka ei suuda seda kitsendada küll. Aga sundimise puhul on oma filosoofia kahtlemata olemas. Mina olen elanud suurema osa oma elust nõukogude ajal. Üks kummaline kogemus on sellest, et nõukogude süsteemis oli väga palju sundust ja keeldusid, mida inimesed valdavalt heaks ei kiitnud ja enamasti ei täitnud. Sel põhjusel on minu poliitiline filosoofia kujunenud selliseks, et kui vähegi saab keelamata jätta ja kui vähegi saab sundimata jätta, siis tuleks seda teha. Kahtlemata on ka demokraatia ja üldse igasuguse valitsemise puhul olemas sunnielemente, aga need ei tohiks kunagi olla sellised, et sunnivad väga suurt osa elanikest vastu nende tahtmist midagi tegema. Nüüd teie küsimus kümne punkti kohta. Ma ausalt ei tea, mida te täpselt mõtlesite. Kui te mõtlesite neid kümnet punkti, mis on eelnõu seletuskirja esimesel leheküljel väiksemas kirjas toodud, siis need ei ole Vabaerakonna välja mõeldud. See on väljavõte ühest praegusest Eesti seadusest.

10:59 Aseesimees Taavi Rõivas

Aitäh! Ettekandjale rohkem küsimusi ei ole. Ma palun komisjonipoolseks ettekandeks kõnetooli põhiseaduskomisjoni liikme Helmut Hallemaa!

10:59 Helmut Hallemaa

Austatud juhataja! Head kolleegid! Head külalised, ka noored külalised rõdul! Selle küsimuse arutelu kujunes omamoodi konverentsiks ja eks kogu teema ongi selline, mille lahkamiseks oleks vaja konverentse läbi viia. "Ei saa me läbi Lätita," ütleb laulusalm, ja ka haldusreformi kontekst juhatas meid Läti poole. Olles selle ala inimene, julgen ma kinnitada, et Läti reform oli ikka väga tsentraalne, ülevalt juhitud. Nii et vaevalt me vabatahtlikkuse üle arutledes saame seda endale eeskujuks võtta. Samas teatud Läti kogemusi tuleks arvestada.

Komisjoni seisukohti tutvustades toon välja 7. märtsil toimunud arutelu käigu ja tulemused. Istungil osales kümme komisjoni liiget, puudus vaid Jaak Madison. Istungit juhatas Ken-Marti Vaher. Eelnõu esitajate seisukohad tõi välja Jüri Adams, kes on ka ise komisjoni liige ja osales hilisemates diskussioonides. Kohal oli veel Rahandusministeeriumi regionaalarengu osakonna õigusnõunik Olivia Taluste, kes tutvustas Vabariigi Valitsuse seisukohta, mis langetati 23. veebruari istungil. Valitsus ei toeta seda eelnõu. Eelnõu eesmärk on seletuskirjas olemas ja seda ma kordama ei hakka.

Komisjonis võtsid sõna Helmut Hallemaa, Jüri Adams, Arto Aas, Peeter Ernits, Lauri Luik ja Ivari Padar. Diskussioon puhkes mitmel teemal ja arutelu läks ka komisjonis laiemaks, kui eelnõu iseenesest eeldas. Laiemaks läks ka põhiettekanne. Mina väitsin oma küsimuses ja hiljem kinnitasid seda veel Ivari Padar, Arto Aas, Peeter Ernits ja kaudselt ka Lauri Luik, et tegelikult on ka kehtivast seadusest tulenevalt Vabariigi Valitsusel olemas kaalutusõigus. Valitsus on seda rakendanud vähemalt saareliste valdade puhul. Kõige väiksemale saarelisele vallale ehk Ruhnule, kus on 150 elanikku, on antud õigus vallaks

jääda ja tegelikult rakendab valitsus seda ka Petserimaa valla puhul. Nii et seda õigust on rakendatud. Kui need protseduurid, mida haldusreformi seadus ette näeb ja mille üks tärmin oli tõesti 15. veebruar – siis pidid olema langetatud sundühinemise ettepanekud –, on seljataga, siis suvel on valitsusel uuesti võimalik valdade liitmise otsustamisel kaalutusõigust rakendada.

Kolleeg Lauri Luik märkis, et ei ole hea mõte muuta üht väikest asja seaduse terviktekstis. Teine asi, millega peab eriti nõustuma tänasel emakeelepäeval, mille puhul ka mina kõiki tervitan ja õnnitlen, on see, et eelnõude tekst peaks olema lihtsas ja arusaadavas keeles, mida eelnõu 376 üksainus viie- või kuuerealine lause kindlasti ei ole.

Mitu komisjoni liiget eesotsas Ivari Padariga tõi välja probleemistiku praktilise poole. Selleks hetkeks, kui praegune valitsus tegutsemist alustas, oli eelmisel kevadel vastu võetud haldusreformi seaduse järgi käivitatud haldusterritoriaalne reform juba lõpusirgel. Sellel hetkel asjade käigu peatamine või tagasikeeramine oleks riigis tekitanud veel suurema segaduse, kui haldusterritoriaalne reform oma muudatustega teeb. Paraku on selge, et ükskõik milline reform ükskõik kus muudab paratamatult riigielu korraldust ja tekitab teatud segadust. Nii on see olnud läbi ajaloo.

Päris elav diskussioon oligi meil eelmisi reforme ja praegu toimuvat võrreldes, seda just vabatahtlikkuse või mittevabatahtlikkuse vaatevinklist. Täna juba mainitud nn Pätsi 1938. aasta reform, mis sai teoks 1939. aastal, oli väga tsentraalne, ülevalt juhitud reform, aga samas tõesti väga põhjalikult ette valmistatud. Seda juhtis toonane Tartu Ülikooli prorektor, nii Eestis kui kogu maailmas tuntud geograaf Edgar Kant koos oma meeskonnaga, aga kogu kontseptsiooni sõnastas või joonistas tegelikult välja Endel Krepp. Plaan oli põhjalikult läbi analüüsitud, aga tegelikkuses viidi protsess läbi väga tsentraalselt. Kui vaadata maailmapraktikat, kas või meie lähikonnas toimunut, siis näeme, et väga paljud haldusreformid on riigis tervikuna ellu viidud tsentraalselt. Aga alati on tulnud langetada valik, kui palju ülalt juhtida ja kui palju anda õigusi kohapeale. Meil on valitud selline vahepealne variant.

Ma rõhutasin komisjonis ja rõhutan ka siin, et sellest etapist tuleks võimalikult kiiresti järgmisesse üle minna. Sellepärast ma küsisin mitu korda, kas me räägime haldusterritoriaalsest reformist ja halduskorralduse muutmisest või me räägime haldusreformist tervikuna. Minu arvates haldusreform ei ole veel alanud, töö käib. Mõeldakse, kuidas muuta omavalitsuste toimimist, anda neile õigusi juurde, et omavalitsused oleksid sisult rohkem tõelised omavalitsused. Kui võrrelda kas või naaberriikidega, siis meil on 23% riigieelarvest sõltuvast omavalitsuste tulubaasist piltlikult öeldes omavalitsuste enda käes, Soomes ja Rootsis 50% ringis, Taanis koguni üle 60%. Tegelikult on meil veel pikk tee minna ja need asjad tuleks võimalikult kiiresti ära teha. Omavalitsusüksuste piirid aga on sellised, mida võib erineval moel paberile panna ja ka elus rakendada. Ja tegelikult on sedasama kihelkondlikkuse printsiipi, mille kohta ma samuti küsisin, ka taasiseseisvunud Eesti ajal päris mitmel korral ja mitmes piirkonnas juba rikutud.

Oli ka diskussioon selle üle, kas haldusreformi sisulise osa valmistas ette eelmine valitsus või praegune valitsus. Ma arvan, et see on tähtis vaid protokollilises mõttes, sisuliselt mitte. Oluline on praegu selle kõigega kiiresti edasi minna, et järgmise aasta 1. jaanuariks, kui hakkavad toimima uued omavalitsused uutes piirides, oleks need tugevad, võimekad ja võimalikult iseseisvad.

Olivia Taluste tõi välja Vabariigi Valitsuse seisukoha, mida härra Adams kas küsimustele vastates või põhiettekandes juba märkis. Põhipõhjendus oli, et valitsus on tulenevalt haldusreformi seadusest juba teinud mitmeid juriidilisi toiminguid ja ka mitmeid ühinemissettepanekuid. Seda tagasi pöörata ei ole ilmselt mõistlik. Nagu öeldud, 15. veebruaril tegi valitsus otsused kõigi 26 piirkonna kohta, kus elanike arvu kriteerium ei olnud täidetud. Jah, ka mina arvan, et oleks võinud olla rohkem kriteeriume. Aga 5000 elanikku on, nagu ka põhiseaduskomisjon leidis, igati põhiseaduslik kriteerium. See on üks näitaja, mille alusel omavalitsuste võimekust hinnata. Kindlasti peaks olema veel teisigi kriteeriume, aga praegu on asjade seis säärane. Ja kuna leiti, et see on põhiseaduskohane, siis järelikult on mõistlik protsessiga edasi minna. On selge, et tulevikus saab selle seaduse kontekstis muudatusi teha ja küllap on aastakümnete pärast mõttekas reforme veelgi ette võtta. Ei ole see ei esimene ega viimane haldusreform.

Nüüd protseduurilised otsused. Kõigepealt otsustati konsensusel teha ettepanek võtta eelnõu tänase istungi päevakorda. Teiseks otsustati määrata ettekandjaks mind ja kolmandaks teha ettepanek eelnõu tagasi lükata. Selle poolt oli 9 istungil osalenud komisjoni liiget, vastu oli 1, erapooletuid ei olnud.

11:09 Aseesimees Taavi Rõivas

Aitäh! Ettekandjale on ka küsimusi. Krista Aru, palun!

11:09 Krista Aru

Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Kas komisjon jõudis oma arutelu – te väitsite, et teil läks arutelu üsna laiaks ja sisukaks – ka kokkuvõtetele, kuidas on haldusreform seni kulgenud? Millised on õnnestumised, millised on õppetunnid, mida võib-olla ei oleks tohtinud sellisel kujul saada, ja kas see jäik 5000 elaniku piir on ennast õigustanud? Kas komisjonis oli sel teemal arutelu?

11:10 Helmut Hallemaa

Otseselt sellist analüüsi ei olnud ja seda ongi minu arvates veel vara teha. Protsess on ju alles pooleli ja kulgeb edasi. Jah, kui vaadata kaardi peale, siis ilmselt on terve hulk sääraseid omavalitsusi, kus on võimalikud ja võib-olla ka vajalikud muudatused juba otsustatud, välja joonistunud sellistena, nagu need ette joonistatuna ei oleks. Aga need on volikogude tasandil tehtud vabatahtlikud otsused. Vaid 26 piirkonnas jäid küsimused lahtiseks ja Vabariigi Valitsus tegi ettepaneku ühinemiseks. Nüüd oodatakse volikogude seisukohti ja siis teeb valitsus oma kaalutletud otsused. Aga jah, seda analüüsi ei olnud. Tegelikult peakski see ehk olema ühe teise komisjoni pärusmaa. Seda komisjoni juhivad hea kolleeg Ivare Padar ja sinna kuulun ka mina, samuti on selle liige näiteks Külliki Kübarsepp. Tegu on riigireformi probleemkomisjoniga, kelle töölaual võiks selliste analüüside tegemine olla.

11:11 Aseesimees Taavi Rõivas

Inara Luigas, palun!

11:11 Inara Luigas

Aitäh! Austatud ettekandja, mul on selline küsimus. Ühe seaduseelnõu koostamisel on hea tava kutsuda osalema ka partnereid, keda tulevane seadus puudutab. Siinkohal on välja toodud, et 26 omavalitsust on justkui seotud nende kitsenduste vähendamise ja valitsusele suuremate õiguste andmisega. On mainitud ka Setumaa valdasid, kus sellised seadusandlikud takistused oma rolli mängivad. Kas istungile oli kutsutud ka omavalitsuste esindajaid, kes oleks takistustest täpsema ülevaate andnud, näiteks vallavanemaid ja volikogude esimehi?

11:12 Helmut Hallemaa

Ei olnud, sest eelnõu ei puuduta otseselt ühtegi konkreetset omavalitsust. Eelnõu algatajate mõte on anda valitsusele vabamad käed erandite tegemiseks. Nii on see lühidalt kokku võetuna. Tegelikult puudutab see valitsust ja valitsuse esindaja oli kohale kutsutud. Kogu haldusreformi seadus ja reformi haldusterritoriaalne osa ehk esimene etapp puudutab kõiki Eesti omavalitsusi, mitte ainult neid 26. Reform muudab kõigi omavalitsuste toimimist. Mina olen Viljandi linna esindaja ja loodan, et jõutakse ka järgmistesse etappidesse. Õnneks meil piirid ei muutunud, selle reformi käigus õnnestus meil see ära hoida. Praegu ma aga ootan pikisilmi, et kevad ja hiljemalt sügis tooks kaasa muudatuse haldusreformi sisus.

11:13 Aseesimees Taavi Rõivas

Raivo Põldaru, palun!

11:13 Raivo Põldaru

Aitäh, härra eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Just minut tagasi ütlesite, et seadusmuudatus annaks valitsusele vabamad käed. Miks see arutelu siis niimoodi kurvalt lõppes? Kahju, et te eile siin saalis ei olnud ega kuulnud, kuidas minister arupärimistele vastates märkis, et just arvud piiravad tema tegevust. Võib-olla oleks just vaja vabamaid käsi. Ja kurb, et kui valitsuse esindajad olid istungil, nad ei tahtnud neid vabamaid käsi. Pealegi selgus eile, et Eestis on vähemalt üks väike vald, mis väga edukalt tuleb toime – peab mitut kooli ja pakub tasuta teenuseid. Nii et tegelikult see 5000 elanikku ei ole hakkama saamise mõttes sugugi ainumäärav.

11:14 Helmut Hallemaa

Eilset istungit ma jälgisin päris suures osas oma kabinetist ja teemaga olen väga põhjalikult kursis. Olen hariduselt ju geograaf. Mis puudutab valitsuse eivatat seisukohta, siis põhipõhjendus oli see, et muudatused, mida selle seaduseelnõuga taotletakse, oleksid tagasiulatuvad. Valitsus on eelnõuga

haakuvad otsused ja ka määruse eelnõud juba teinud ning need on omavalitsustele edastatud. Nüüd teevad omavalitsused volikogude tasandil kaalutletud otsused, mida nad arvavad valitsuse konkreetsest ettepanekust. Kui need on jõudnud valitsuse lauale, siis saab valitsus teha oma kaalutletud otsused kõigis nendes 26 kohas. See oli peamine põhjendus.

Tõsi, komisjoni istungil osalenud Olivia Taluste ütles ka seda, et Eesti näol on tegemist unitaariigiga ning omavalitsused on allutatud riigi üldisele poliitikale. Aga mina arvan, et kuigi nii ehk ei tohiks öelda, omavalitsused on tõesti osa Eesti riigist, riigi haldussüsteemist. On selge, et neid asju tulebki käsitleda koos. Jah, omavalitsused on põhiseaduslik institutsioon ning selline vabatahtlik või siis teatud tingimustel vabatahtlik ühinemine just nimelt seda arvestab. Juba mainitud tõesti sisuliselt hea reform 1938.–1939. aastal oli väga selgelt unitaarne ja tsentraalne.

11:15 Aseesimees Taavi Rõivas

Külliki Kübarsepp, palun!

11:15 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Hea vastaja! Ma ei saa teie vastustest mitte põrmugi aru. Te väidate, et valitsus on juba otsused teinud ja need on omavalitsustele teada antud. Siis aga ütlete, et nüüd on ka omavalitsustel mingi otsustusõigus. Kuidas saab omavalitsustel otsustusõigus olla, kui valitsus on juba otsused teinud? Minu teada 15. aprillini on omavalitsustel ja küladel võimalik teha põhjendatud ettepanekuid territooriumi muutmiseks. 15. maiks alles peavad omavalitsused valitsuse ettepaneku kohta oma seisukohad esitama. Kellel on õigus? Kas õigus on teil, kes te ütlete, et valitsus on tänaseks otsused teinud ja enam otsustusvabadust ei ole, või on õige info haldusreformi kavas?

11:16 Helmut Hallemaa

Aitäh! Need otsustused, mida teeb valitsus ja mida tehakse teisel tasandil, tulenevad haldusreformi seadusest, mis on siin saalis vastu võetud. Nendele omavalitsustele, kes ei täitnud 5000 elaniku nõuet, tehti ettepanek ühineda. Tulenevalt sellest seadusest esitavad omavalitsused nüüd oma seisukoha, see on nende õigus. Ja seejärel teeb valitsus oma kaalutletud otsuse. Nii lihtne see ongi. Ma paragrahve ei hakka teile praegu ette lugema, see on mahukas seadus. Aga see seadus on siin saalis vastu võetud ning sellest seadusest tulenevalt Vabariigi Valitsus ja kõik teised Eestis olevad haldusüksuste juhtorganid tegutsevad.

11:17 Aseesimees Taavi Rõivas

Aitäh! Rohkem küsimusi teile ei ole. Nüüd on võimalik avada läbirääkimised, kus sõna saavad võtta fraktsioonide esindajad. Esimesena palun kõnetooli Vabaerakonna fraktsiooni nimel kõnelema Andres Herkeli.

11:17 Andres Herkel

Härra juhataja! Austatud Riigikogu liikmed! Härra Hallemaa ütles, vastates kahele esimesele küsimusele, Krista Aru ja Inara Luigase omale, et põhiseaduskomisjon selle reformi läbiviimise monitooringut teinud ei ole – ei sundliidetavate omavalitsuste esindajate osavõtul ega ka nende osavõtuta. Ma ei taha nõustuda väitega, et on liiga vara seda teha. Monitooringut on Vabaerakonna fraktsioon tegelikult paljusid küsimusi tõstatades püüdnud teha. Eile õhtul tegime seda riigihalduse ministri Mihhail Korbi abiga. Ta vastas meie küsimustele ja ütles ühe minu meelest üsna tähelepanuväärse lause. Ta nimelt kinnitas, et haldusreformi seadus jääb selliseks, nagu see on, sellepärast, et valitsuse osapooled on nõndaviisi kokku leppinud. Ja mitte ühtegi juuksekarva selle reformi aluseks olevas seaduses ei puututa. See oli aus ülestunnistus. Aga see teguviis päris kindlasti ei ole ratsionaalne.

Haldusreformi seaduse peamine loogika on see, et anname omavalitsustele piitsa ja anname neile ka praäniku liitumistoetuste näol. Vaatame, mis selle visklemise tagajärjel välja tuleb, ning siis ütleme, et see oli nende vaba tahe. Peamine motivaator on 5000 elaniku nõue, mis paneb liitumised käima. Küsimust, kui loogilised või väheloogilised need liitumised on, väga ei tõstatata. Minu meelest on selleks monitooringuks või järelduste tegemiseks küll ülim aeg. Ja kui te lubate, siis teen seda siin omalt poolt ja Vabaerakonna fraktsiooni nimel.

Mis on praeguse reformi aluseks oleva seaduse halvad tagajärjed? Üks halb tagajärg on see, et on

tekkinud terve rida geograafiliselt ebaloosuliku kujuga omavalitsusi. Jäänukist Järva vald on võib-olla kõige markantsem, aga sugugi mitte ainus näide. Teine tagajärg on see, et seda üksust, mille geograafiline kuju on ebamäärane, on ka väga raske mingi nimega nimetada. Selle probleemiga külgnevalt osutan emakeelepäeval sellele, et kohanimenõukogu soovitusi ei ole piisavalt kuulda võetud. Kui kohanimenõukogu on andnud oma soovitusi nõndaviisi, et tal on esimene, teine ja kolmas eelistus, siis need kõige esimesed eelistused ehk ajaloolised kihelkondade nimed on kõrvale lükatud. Kolmandaks, hängustunud on ajalooliste maakondade ja võib-olla väiksema probleemina ka kultuuripiirkondade piirid. Maakondadest puudutab see eeskätt Läänemaa nii hullu kohitsemist, et õieti maakonda ei jäägi järele. Kultuuripiirkondade puhul oleks see reform võinud aga minna tegelikult veel kaugemale ja vana Võromaa kuidagi terviklikumalt taastada. Hea näide on Setumaa, nimetan selle ka ära. Aga see, et Mulgimaa ajaloolisest viiest kihelkonnast kuulub Mulgi valda ainult kaks, on järjekordne ebamäärasuse näide.

Lõpuks, linnade ja maaomavalitsuste piir muutub väga ebamääraseks, kohati liiga ebamääraseks. Näiteks võib tuua Pärnu. See ei tohiks nõnda olla, et linnas on sood ja rabad, aga tegelik eeslinn Pärnu linna sisse ei mahu. See tekitab ühe teise järelduse ja see on see, et põhiseaduse paragrahvi, mis ütleb, et kohaliku omavalitsuse üksused on vallad ja linnad, peaks muutma või selle üldse kustutama. See võtaks hulga probleeme ära.

Palun lisaiega!

11:22 Aseesimees Taavi Rõivas

Palun, kolm minutit lisaiega!

11:22 Andres Herkel

Seisukoht, et mitte midagi muuta ei ole vaja, on lühinägelik, olgu selle aluseks mis tahes poliitiline kokkulepe.

Mis on nüüd Vabaerakonna eelistus? Vabaerakonna eelistus on kindlasti see, et meil oleks tegemist mõtestatud reformiga ja seda tehtaks mingile kindlale alusele toetudes. Härra juhataja, mul on pisut halb rääkida.

11:22 Aseesimees Taavi Rõivas

Ma palun, et saalis oleks vaiksem, ettekandjal on muidu raske esineda. Aitäh teile!

11:23 Andres Herkel

Meie seisukoht on, et reform peab olema mõtestatud ja sel peab olema kindel aluspõhimõte.

Aluspõhimõte saab olla nii- või naasugune, meie oleme rõhutanud, et ajaloolistest kihelkondadest lähtumine oleks ehk kõige mõistlikum. Sajaprotsendiliselt seda aluseks tänapäeval võtta enam kindlasti ei saa, aga praegu on seda täielikult ignoreeritud.

Teine võimalus oleks toetuda maakondadele. See eeldaks kindlasti osavaldade olemasolu ja suuremaid omavalitsusi, aga on põhimõtteliselt mõeldav. Suuremad omavalitsused peaksid nii või teisiti tekkima. Tallinna ümber on kuldse ringi vallad, mis on õnnelikud olnud peamiselt selle poolest, et neil on 5000 elanikku täis. Aga siin oleks saanud ka teistsuguseid lahendusi leida.

Aga tulen korra tagasi ajaloo juurde, millest siin eespool päris palju kõneldi. Tekkisid küsimused, miks üks või teine ettekandja härra Adamsi hinnang IRL-i või selle reformi algatanud Reformierakonna tegevusele oli niisugune või teistsugune. Vaadake, mulle tundub, et nende erakondade ja nende eelkäijate teened Eesti arengus on päris suured. See puudutab majanduspoliitikat, üldse 1990. aastate suuri reforme. Aga haldusreform jäi tol ajal tegemata. See jäi tegemata ka siis, kui see oli juba suhteliselt hästi ette valmistatud.

Ma tuletan teile meelde, et Tarmo Looduse reformikava – see oli Mart Laari teise valitsuse ajal – peatas Reformierakond pelgalt sellepärast, et tulemas olid presidendivalimised. Nad leidsid, et nende kandidaadile ei tule kasuks, kui samal ajal viiakse läbi valdade ühendamist. Sinna nahka see reform läks. Presidendiks sai tookord hoopis Arnold Rüütel. Väga kahju, et nii läks, sellepärast et see kava oli hästi läbi töötatud ja hästi läbi räägitud. Mõne aja pärast pani IRL seisma omaenda ministri Vallo Reimaa sellesulise kava.

Nüüd on meil tõesti kahju tõdeda, et piitsa ja prääniku meetodit kasutades on tegelikult tehtud kõige halvem võimalik reform. Pakume sellele väikest leevendust oma eelnõuga. Palume seda toetada! Aitäh!

11:25 Aseesimees Taavi Rõivas

Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni nimel Inara Luigas, palun!

11:26 Inara Luigas

Austatud Riigikogu aseesimees! Lugupeetud kolleegid! Hääd emakeelepäiva teile täämbä kõigile! Mul om hää miil, et ma saa täämbä just uma emakeeleh kõnõlda siin kõigile. Teema om haldusreform ja siin puudutati üteh ja tööõh asja õks Setomaad ja ma tahassigi Setomaast veidükõnõ kõnõlda. Ku siin iihkõnõlõjä kõik ütlevä, et Setomaa om just sääne hää asi, et tal om õnnestunu ka geograafilinõ asend, siis mi, palju inemisõ mõtlõmõ, et tuu om just ebaõnnestunu. Suund om ütõlõ poolõ ja tuu om Eestimaa poolõ. Mi Petseri om ärä lõigatu piiriga ja toda piiri ehtädäs väga kõvasti välla. Me olõmõ justkui vasta saina surutu. A tuu, mis om tettü – väga hää, las ta olla! Küll mi proovimõ ummi jõudõgõ hakkama na saia ja küll mi ehtämõ üles ka ilosa Setomaa.

Nüüd, mis ma tahtsi üteldä: haldusreformi käüguh see om edimene samm kogu suurõh reformih. Me ei tiä, kuis nakasõ jaotuma viil riigi ülesandõ ja määndsõst saa üts väigokõnõ omavalitsus pääle tuud, ku suur riigireform om üle käunu. Üts suur asi, mis tulõ är lahendada, om tuu, kuis naetas raha jagama. Tuu, et kõik arvutusõ omma tettü viie tuhandõ inemisõ pääle, näutäs väga selgehe, et kõik nuu omavalitsusõ, koh omma vähämb kui viis tuhat inemist, jäävä raskusehe. Mul om palvõ: lepime täämbä emakeelepääväl siin kõik mi Riigikogu liikmõ kokku tuud, et ku Setomaa jääsi hättä, siis ärme jätäme Setomaad maaha, ärme jätäme Setomaad kõrvale ja ärme jätäme Setomaad ütsünda. Aitüma!

11:28 Aseesimees Taavi Rõivas

Rohkem sõnavõtusoove ei ole. Juhtivkomisjoni ettepanek on eelnõu 376 esimesel lugemisel tagasi lükata. Me läheme hääletuse ettevalmistuse juurde.

Panen hääletusele juhtivkomisjoni ettepaneku haldusreformi seaduse muutmise seaduse eelnõu 376 esimesel lugemisel tagasi lükata. Palun võtta seisukoht ja hääletada!

Hääletustulemused

Ettepaneku poolt hääletas 52 ja vastu 10 Riigikogu liiget, erapooletuid ei olnud. Ettepanek leidis toetust, eelnõu 376 on tagasi lükatud. Meie tänane päevakord on ammendatud. Soovin kõigile ilusat tööpäeva jätku!

Istungi lõpp kell 11.31.